

پژوهشکده زبان‌شناسی
گروه زبان‌شناسی
پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی

آسیب‌شناسی مهارت‌های نوشتاری دانش‌آموزان دوره ابتدایی با تأکید بر خلأهای انسجامی

استاد راهنما :

دکتر شهین نعمت‌زاده

استاد مشاور:

دکتر سید مصطفی عاصی

پژوهشگر :

احمد نیکدل کلاشمی

شهریور ۱۳۹۳

طرح مصوب صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم و

برادر دلسوزم امیررضا

تشکر و قدردانی

حمد و سپاس خدای را عزّ و جلّ که طاعتش موجب قربت است و به شکر اندرش مزید نعمت.

از استاد بزرگوارم سرکار خانم دکتر شهین نعمت زاده که همچون مادری مهربان راهنمایی‌های بی دریغ ایشان راهگشای تحصیل و پژوهش من بوده است، صمیمانه قدردانی می‌نمایم همچنین از مساعدت خانم دکتر شهین نعمت زاده در چهارچوب طرح "آسیبشناسی مهارت نوشتن در دانش آموزان دوره ابتدایی با استفاده از حل مسئله" (کد ۹۱۰۰۴۹۳۶) مصوب صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران تشکر می‌کنم.

از استاد گرامی و ارجمندم جناب آقای دکتر سید مصطفی عاصی که همچون پدری دلسوز حوصله و عنایت فراوانی در پیشبرد این پژوهش مبذول داشته اند و با دقّت نظر خویش در تمام مراحل کار مشاور اینجانب بوده اند بی نهایت سپاسگزارم.

از خانم جامعی معلم پایه‌ی ابتدایی شهرستان انزلی که در اجرای آزمون و گردآوری داده‌ها به اینجانب کمک کرده اند تشکر می‌کنم.

و از همه‌ی کسانی که در مسیر کسب علم و اشاعه‌ی دانش و بالندگی کشور گام بر می‌دارند قدردان و سپاسگزارم.

چکیده

هدف این پژوهش، شناسایی جنبه‌های مشکل آفرین در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی مدرسه‌ی راه زینب واقع در شهرستان انزلی با تأکید بر خلأهای انسجامی است. در این پژوهش، انسجام در قالب مدل هلیدی و حسن (۱۹۷۶) مورد مطالعه قرار می‌گیرد. همچنین ترتیب به کارگیری ابزارهای انسجامی طبق این مدل ارزیابی می‌شود. بررسی بر روی انسجام نشانگر آن است که دانش‌آموزان تمایل به استفاده از ابزارهای انسجامی به شیوه‌ی معناداری دارند. در حقیقت، ارجاع پربسامدترین ابزار انسجامی است که در نوشتار دانش‌آموزان دیده می‌شود. به علاوه، جایگزینی کم بسامدترین ابزاری است که توسط دانش‌آموزان دوره ابتدایی به کار گرفته می‌شود. افزون بر این، نتایج حاکی از آن است که بیشترین خطاهایی که دانش‌آموزان در نوشتار مرتکب می‌شوند مربوط به خطاهای ربطی است.

در طرف مقابل، جایگزینی و حذف از کم بسامدترین خطاهای انسجامی در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی است و در نهایت سایر جنبه‌های مشکل‌زا در نوشتار دانش‌آموزان نظیر خطاهای واژگانی، نحوی و املائی در نمودارهایی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. نتایج این تحقیق می‌تواند به معلمان کمک کند تا به شناخت مشکلات انسجامی و سایر خطاهایی که دانش‌آموزان در نوشتار خود با آن مواجه‌اند بپردازد و مهارت‌های نوشتاری دانش‌آموزان را از نظر سطح کیفی بالا ببرند.

کلید واژه‌ها: متن، انسجام، ابزارهای انسجامی، خطاهای انسجامی، خطاهای املائی، خطاهای

واژگانی، خطاهای نحوی، مهارت‌های نوشتاری (نگارش خلاق)، رویکرد نقش‌گرا

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات پژوهش
۲	۱-۱- مقدمه
۲	۲-۱- بیان مساله
۴	۳-۱- اهمیت موضوع پژوهش
۵	۴-۱- اهداف پژوهش
۵	۴-۱-۱- هدف اصلی
۵	۴-۱-۲- اهداف فرعی
۵	۵-۱- پرسش‌های پژوهش
۶	۶-۱- فرضیه‌های پژوهش
۶	۷-۱- روش شناسی پژوهش
۶	۷-۱-۱- تعریف جامعه‌ی آماری و تعداد نمونه
۷	۷-۱-۲- روش نمونه گیری و گردآوری داده‌ها
۷	۷-۱-۳- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
۷	۸-۱- تعریف مفاهیم کلیدی پژوهش
۸	۸-۱-۱- متن
۸	۸-۱-۲- انسجام
۸	۸-۱-۳- ابزارهای انسجامی
۸	۸-۱-۴- وصل‌های انسجامی
۹	۸-۱-۵- خطاهای انسجامی
۹	۸-۱-۶- سایر خطاها
۹	۸-۱-۷- مهارت نوشتاری
۱۰	۹-۱- مشکلات و محدودیت‌های پژوهش
۱۰	۱۰-۱- سازمان پژوهش
۱۱	۱۱-۱- خلاصه‌ی فصل
	فصل دوم: پیشینه‌ی پژوهش
۱۳	۱-۲- مقدمه
۱۴	۲-۲- مهارت‌های نوشتاری دانش‌آموزان و مشکلات انشانویسی

- ۱۴ پژوهش‌های ایرانی (۱۳۲۸) ۱-۲-۲
- ۱۴ سعیدی سیرجانی (۱۳۲۸) ۱-۱-۱-۲
- ۱۵ انزایی (۱۳۵۳) ۲-۱-۲-۲
- ۱۷ ادیسی (۱۳۷۲) ۳-۱-۲-۲
- ۱۷ رفیعی (۱۳۷۲) ۴-۱-۲-۲
- ۱۸ برازی و مظفری (۱۳۷۳) ۵-۱-۲-۲
- ۱۹ حسینی نژاد (۱۳۷۳) ۶-۱-۲-۲
- ۲۰ عباسیان (۱۳۷۳) ۷-۱-۲-۲
- ۲۱ نصیری (۱۳۷۳) ۸-۱-۲-۲
- ۲۲ فلاح چای (۱۳۷۴) ۹-۱-۲-۲
- ۲۲ گرجی (۱۳۷۴) ۱۰-۱-۲-۲
- ۲۳ قاسمی (۱۳۷۶) ۱۱-۱-۲-۲
- ۲۴ خسروی (۱۳۷۶) ۱۲-۱-۲-۲
- ۲۴ کردی (۱۳۷۶) ۱۳-۱-۲-۲
- ۲۵ دری (۱۳۷۸) ۱۵-۱-۲-۲
- ۲۶ رحیمی (۱۳۷۸) ۱۶-۱-۲-۲
- ۲۷ علیرضایی (۱۳۷۸) ۱۷-۱-۲-۲
- ۲۸ فرهادی (۱۳۷۹) ۱۸-۱-۲-۲
- ۲۹ احمدی و امین مقدسی (۱۳۸۰) ۱۹-۱-۲-۲
- ۳۲ سلطانی (۱۳۸۰) ۲۰-۱-۲-۲
- ۳۲ کاظم پور (۱۳۸۲) ۲۱-۱-۲-۲
- ۳۳ کهزادی (۱۳۸۷) ۲۲-۱-۲-۲
- ۳۴ فرامرزی و کرمعلیان (۱۳۹۰) ۲۳-۱-۲-۲
- ۳۵ سرابندی (۱۳۹۱) ۲۴-۱-۲-۲
- ۳۶ پژوهش‌های خارجی ۲-۲-۲
- ۳۶ امیگ (۱۹۷۱) ۱-۲-۲-۲
- ۳۶ بریتون و همکاران (۱۹۷۵) ۲-۲-۲-۲
- ۳۷ فلاور و هیز (۱۹۸۱) ۳-۲-۲-۲
- ۳۸ انسجام و مشکلات انسجامی ۳-۲-۲

۳۸ پژوهش‌های ایرانی	۱-۳-۲
۳۸ فضلعلی (۱۳۷۳)	۱-۱-۳-۲
۳۹ نبوی (۱۳۷۳)	۲-۱-۳-۲
۳۹ بهجو (۱۳۷۵)	۳-۱-۳-۲
۳۹ مظفر زاده رودسری (۱۳۷۶)	۴-۱-۳-۲
۴۰ محمد ابراهیمی (۱۳۷۶)	۵-۱-۳-۲
۴۰ تاکی (۱۳۷۸)	۶-۱-۳-۲
۴۰ نصر آزادانی (۱۳۷۸)	۷-۱-۳-۲
۴۱ حسن نیا (۱۳۸۰)	۸-۱-۳-۲
۴۱ راعی (۱۳۸۰)	۹-۱-۳-۲
۴۲ کاووسی نژاد (۱۳۸۱)	۱۰-۱-۳-۲
۴۲ غفاری مهر (۱۳۸۳)	۱۱-۱-۳-۲
۴۳ حسینی معصوم (۱۳۸۴)	۱۲-۱-۳-۲
۴۴ امامی (۱۳۸۵)	۱۳-۱-۳-۲
۴۴ ابوذر (۱۳۸۶)	۱۴-۱-۳-۲
۴۵ روشن و آرمیون (۱۳۸۷)	۱۵-۱-۳-۲
۴۶ غلامحسین زاده و نوروزی (۱۳۸۷)	۱۶-۱-۳-۲
۴۷ یاحقی و فلاحی (۱۳۸۸)	۱۸-۱-۳-۲
۴۷ فرقانی (۱۳۸۹)	۱۹-۱-۳-۲
۴۸ احمدی و استواری (۱۳۹۰)	۲۰-۱-۳-۲
۴۹ سارلی و ایشانی (۱۳۹۰)	۲۱-۱-۳-۲
۴۹ هاشمی کوچکسرایبی (۱۳۹۱)	۲۲-۱-۳-۲
۵۰ پژوهش‌های خارجی	۲-۳-۲
۵۰ میسون (۲۰۰۸)	۱-۲-۳-۲
۵۰ احمد (۲۰۱۰)	۲-۲-۳-۲
۵۱ یون‌هانگ (۲۰۱۱)	۳-۲-۳-۲
۵۲ چن (۲۰۱۱)	۴-۲-۳-۲
۵۳ ابوشرخ (۲۰۱۲)	۵-۲-۳-۲
۵۳ خلاصه‌ی فصل	۴-۲

فصل سوم: مباحث نظری

۵۵	۳-۱- مقدمه
۵۷	۳-۲- مهارت نوشتاری (نگارش خلاق)
۵۹	۳-۲-۱- آموزش انشا و تاریخچه‌ی آن
۶۰	۳-۲-۱-۱- پیش نویسی
۶۱	۳-۲-۱-۲- بازنگری و ویرایش
۶۲	۳-۲-۲- رویکردها در آموزش نوشتن و تدریس انشا
	۳-۲-۳- علل ضعف و ناتوانی دانش آموزان در مهارت‌های عملی و نیز در به کارگیری
۶۶	آموخته‌های نگارشی
۶۷	۳-۲-۴- روش‌های تقویت انشای دانش آموزان
۶۸	۳-۲-۵- مراحل نگارش انشا
۶۹	۳-۲-۵-۱- آغازینه (مقدمه)
۷۰	۳-۲-۵-۲- سبک و چگونگی نگارش انشا
۷۰	۳-۲-۵-۳- پایانیه (نتیجه)
۷۱	۳-۲-۶- چگونگی تصحیح انشا و ریز نمره‌های آن (شیوه‌ی ارزشیابی)
۷۴	۳-۳- متن
۷۵	۳-۴- انسجام
۷۸	۳-۵- ابزارهای آفریننده‌ی انسجام
۷۹	۳-۵-۱- ارجاع بر حسب متنیت
	۳-۵-۱-۲- ارجاع برون متنی: ارجاع دادن یک عنصر متنی به عنصری دیگر در خارج از متن است
۸۰	که به بافت موقعیتی کلام مربوط می‌شود
۸۰	۳-۵-۲- ارجاع و انواع آن
۸۱	۳-۵-۲-۱- ارجاع‌های شخصی
۸۲	۳-۵-۲-۲- ارجاع‌های اشاره ای
۸۳	۳-۵-۲-۳- ارجاع‌های مقایسه ای
۸۴	۳-۵-۳- جایگزینی
۸۵	۳-۵-۳-۱- جایگزینی اسمی
۸۶	۳-۵-۳-۲- جایگزینی بندی
۸۷	۳-۵-۳-۳- جایگزینی فعلی

۸۷ حذف ۴-۵-۳
۸۸ حذف در گروه اسمی ۱-۴-۵-۳
۸۹ حذف بندی ۲-۴-۵-۳
۸۹ حذف در گروه فعلی ۳-۴-۵-۳
۹۰ انسجام واژگانی ۵-۵-۳
۹۱ تکرار ۱-۵-۵-۳
۹۱ هم معنایی ۲-۵-۵-۳
۹۱ تضاد معنایی ۳-۵-۵-۳
۹۱ شمول معنایی ۴-۵-۵-۳
۹۲ باهم آیی ۵-۵-۵-۳
۹۲ جزء واژگی (رابطه‌ی جزء و کل) ۶-۵-۵-۳
۹۲ خلأهای انسجامی ۶-۳
۹۴ خلأ انسجامی ارجاع ۱-۶-۳
۹۵ خلأ (خطای) انسجامی ربطی ۲-۶-۳
۹۵ خلأ (خطای) انسجامی واژگانی ۳-۶-۳
۹۵ خلأهای (خطاهای) انسجامی جایگزینی و حذف ۴-۶-۳
۹۶ سایر خطاها ۷-۳
۹۶ خطاهای املائی ۱-۷-۳
۹۶ خطاهای واژگانی ۲-۷-۳
۹۷ خطاهای نحوی ۳-۷-۳
۹۷ جنسیت ۸-۳
۱۰۱ دوزبانگی و دوزبان‌گونگی ۹-۳
۱۰۳ تداخل زبانی ۱-۹-۳
۱۰۴ خلاصه‌ی فصل ۱۰-۳
	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها
۱۰۵ مقدمه ۱-۴
	۲-۴- توصیف و تحلیل داده‌های حاصل از خلأهای انسجامی، عوامل انسجامی و زیر مقوله‌های
۱۰۷ آنها ۱۰۷
۱۱۲ شواهد حاصل از خلأهای ربطی ۱-۱-۴

۱۱۴	۴-۱-۲- شواهد حاصل از خلأهای ارجاعی
۱۲۱	۴-۱-۳- شواهد حاصل از خلأهای انسجام واژگانی
۱۲۳	۴-۱-۴- شواهد حاصل از خلأهای حذف و جایگزینی
۱۲۶	۴-۲-۱- شواهد حاصل از ابزار انسجامی ارجاع
۱۲۷	۴-۲-۲- شواهد حاصل از ابزار انسجامی پیوند ربطی
۱۲۷	۴-۲-۳- شواهد حاصل از ابزار انسجامی واژگانی
۱۲۸	۴-۲-۴- شواهد حاصل از ابزارهای انسجامی حذف و جایگزینی
۱۴۶	۴-۳- توصیف و تحلیل داده‌های حاصل از سایر خطاها
۱۵۵	۴-۴- خلاصه‌ی فصل
	فصل پنجم: جمع بندی و نتیجه گیری
۱۵۷	۵-۱- مقدمه
۱۵۸	۵-۲- مروری بر فصل‌های پیشین
۱۶۰	۵-۳- بررسی پرسش‌ها و فرضیه‌های پژوهش
۱۶۴	۵-۴- نتیجه گیری
۱۶۴	۵-۴-۱- نتایج کلی مربوط به بخش اول پژوهش
۱۶۵	۵-۴-۲- نتایج کلی مربوط به بخش دوم پژوهش
۱۶۵	۵-۵- پیشنهادها
۱۶۸	کتابنامه
۱۶۸	منابع فارسی:
۱۷۳	منابع انگلیسی:
۱۷۶	واژه نامه انگلیسی به فارسی
۱۸۴	پیوست‌ها
۲۴۴	چکیده انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۳۲	جدول ۴-۱- توزیع فراوانی انواع خلأهای انسجامی
۱۳۴	جدول ۴-۲- توزیع فراوانی انواع ابزارهای انسجامی
۱۳۶	جدول ۴-۳- آماره‌های خلأهای انسجامی
۱۳۷	جدول ۴-۴- آماره‌های ابزارهای انسجامی
۱۳۸	جدول ۴-۵- آماره‌های زیرطبقه‌های ابزارهای انسجامی
۱۳۹	جدول ۴-۶- توزیع فراوانی انواع ارجاعات
۱۴۰	جدول ۴-۷- توزیع فراوانی انواع پیوندهای ربطی
۱۴۲	جدول ۴-۸- توزیع فراوانی انواع حذف
۱۴۳	جدول ۴-۹- توزیع فراوانی انواع ابزارهای انسجام واژگانی
۱۴۵	جدول ۴-۱۰- توزیع فراوانی انواع جایگزینی
۱۵۳	جدول ۴-۱۱- توزیع فراوانی انواع خطاها
۱۵۴	جدول ۴-۱۲- توزیع فراوانی انواع خطاهای نحوی و ساختاری

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۶۵	نمودار ۳-۱- مراحل شناختی رشد مهارت نوشتاری
۱۰۸	نمودار ۴-۱- نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی انواع خلأهای انسجامی
۱۰۹	نمودار ۴-۲- نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی انواع ابزارهای انسجامی
۱۰۹	نمودار ۴-۳- نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی انواع ارجاعات
۱۱۰	نمودار ۴-۴- نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی انواع پیوندهای ربطی
۱۱۰	نمودار ۴-۵- نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی انواع حذف
۱۱۱	نمودار ۴-۶- نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی انواع انسجام واژگانی
۱۱۱	نمودار ۴-۷- نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی انواع جایگزینی
۱۳۲	نمودار ۴-۸- نمودار ستونی توزیع فراوانی انواع خلأهای انسجامی
۱۳۵	نمودار ۴-۹- نمودار ستونی توزیع فراوانی انواع ابزارهای انسجامی
۱۳۹	نمودار ۴-۱۰- نمودار ستونی توزیع فراوانی انواع ارجاعات
۱۴۱	نمودار ۴-۱۱- نمودار ستونی توزیع فراوانی انواع پیوندهای ربطی
۱۴۲	نمودار ۴-۱۲- نمودار ستونی توزیع فراوانی انواع حذف
۱۴۴	نمودار ۴-۱۳- نمودار ستونی توزیع فراوانی انواع انسجام واژگانی
۱۴۵	نمودار ۴-۱۴- نمودار ستونی توزیع فراوانی انواع جایگزینی
۱۴۶	نمودار ۴-۱۵- نمودار دایره‌ای انواع دیگر خطاها
۱۴۷	نمودار ۴-۱۶- نمودار دایره‌ای انواع خطاهای نحوی و ساختاری
۱۵۳	نمودار ۴-۱۷- نمودار ستونی توزیع فراوانی انواع خطاها
۱۵۴	نمودار ۴-۱۸- نمودار ستونی توزیع فراوانی انواع خطاهای نحوی و ساختاری

فصل اول
کلیات پژوهش

نویسندگی یکی از مولفه‌های بنیادی در عرصه‌ی علم است که با تمرین و ممارست تحقق می‌یابد. در سایه‌ی چنین حقیقتی است که فرد با قواعد و اصول نوشتار آشنا می‌شود. نویسندگی معمولاً در دوره‌ی ابتدایی در قالب انشانویسی صورت‌بندی می‌شود و از دانش‌آموزان انتظار می‌رود بر طبق موضوعی که به آنان داده می‌شود انشایی بنویسند و با این فرایند ذهن خود را پرورانند. یادآوری این نکته ضروری است که یادگیری در امر نوشتن به طور ویژه‌ای چالش برانگیز به نظر می‌رسد؛ چرا که نویسندگی مستلزم تسلط و به کارگیری مناسب و همزمان سلسله بسیار پیچیده‌ای از مهارت‌های زبانی است. این سلسله در بر گیرنده دانش واژگانی، دانش دستوری، املائی و همچنین توانایی سازماندهی و انتقال ایده‌ها به طور منسجم است. در حقیقت پیچیده بودن مهارت نوشتاری، این مهارت را به یکی از ارزشمندترین صورت‌های بیان افکار پیچیده‌ی انسانی بدل کرده است.

به گفته قاسمی (۱۳۹۰: ۲) نوشتار به عنوان یکی از مهارت‌های چهارگانه‌ی زبانی، از عالی‌ترین اشکال ارتباطی به شمار می‌آید که به دلیل ماندگاری، دقت بیشتر در نگارش و امکان تصحیح خطاهای احتمالی آن و همچنین پیچیدگی خود این مهارت زبانی و نقش آن در آموزش همواره مورد توجه بوده است. در مقطع ابتدایی نیز معلمان و اولیای دانش‌آموز می‌توانند در مهارت انشانویسی دانش‌آموزان نقش بنیادی ایفا کنند.

۱-۲- بیان مسأله

انشانویسی یکی از مهارت‌هایی است که مستلزم به کارگیری تجربه‌ی فرد از محیط خارج و یا به عبارتی محصول بازآفرینی تجربیاتی است که در زندگی افراد نقش بنیادی ایفا می‌کند.

دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی همواره در نوشتن انشا با مشکلاتی روبرو هستند. بعضی از این مشکلات جنبه‌ی فردی و شناختی دارند و یا در تعامل فرد با محیط بیرونی کارکرد خاصی می‌یابند؛

اما برخی دیگر از محیط بیرونی به فرد القاء می‌شوند. مشکلاتی نظیر محدود بودن تجارب، مشکلات شناختی، واژگان ناکافی، خطاهای دستوری و کاربرد شناختی، اشکال در گزینش واژگان تا حدودی شخصی هستند و یا به تعامل فرد با محیط خارج بستگی دارند. شماری دیگر نظیر فقدان انگیزه، واکنش معلمان نسبت به نوشته‌های دانش‌آموزان، اصلاح بیش از حد جنبه‌های فنی نوشتن، نداشتن معیار درست برای ارزشیابی درس انشا و دروس دیگر از طرف معلمان، مشکلاتی هستند که از محیط به فرد دانش‌آموز القاء می‌شوند. در این پژوهش نگارنده سعی می‌کند به بررسی برخی از جنبه‌های آسیب‌شناختی نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی بپردازد و عواملی را که در ضعف مهارت نوشتاری دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی نقش دارند، شناسایی کند؛ سپس با تأکید خاص بر یکی از جنبه‌های زبان شناختی که از آن با نام خلأهای انسجامی^۱ یاد می‌شود، پژوهشی میدانی را سامان دهد، و از چهارچوب نظریه هلیدی و حسن^۲ (۱۹۷۶) بهره گیرد. به گفته‌ی بهجو (۱۳۷۵: ۴۳) انسجام حاصل عملکرد عوامل غیرساختاری و متن‌ساز در سطح متن و نمود درونی بافتار است؛ عوامل غیرساختاری بر پایه‌ی ضوابطی خاص بین عناصر گوناگون بند، پیوندهای معنایی ایجاد می‌کنند. از این پیوندها و روابط معنایی که موجب پیوستگی و تداوم معنایی در سراسر متن می‌گردند با نام ابزار انسجام یاد می‌کنیم.

در پژوهش حاضر سعی می‌شود تا با دیدی گسترده در چهارچوب نظریه هلیدی و حسن (۱۹۷۶) به یکی از ابعاد آسیب‌شناختی مهارت نوشتاری دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی استان گیلان با محوریت خاص بپردازد. این جنبه‌ی آسیب‌شناختی که در فهم متون و رابطه‌های معنایی بنیامتنی دخالت دارند و برقرار کننده‌ی ارتباط میان دو قسمت از متن هستند، پیوندهای انسجامی نام دارند.

^۱ . Cohesive gaps

^۲ . Halliday & Hassan

در این پژوهش خواهیم دید که در استفاده از ابزارهای انسجامی در نوشتار دانش‌آموزان خلأهایی وجود دارد که در طول کار معرفی می‌شوند. در ضمن، نگارنده سعی می‌کند با به کارگیری رویکرد تلفیقی با نگاهی تازه حوزه‌های مختلف زبان‌شناسی را گرد هم آورد و جنبه‌های اشکال آفرین و نقاط ضعف و قوت را در انشای دانش‌آموزان شناسایی کند و توصیفی صریح از آنها به دست دهد. نگارنده در حوزه‌ی تحلیل گفتمان، به بررسی یکی از جنبه‌ها می‌پردازد و به عبارتی پلی ارتباطی میان شاخه‌های روان‌شناسی زبان و تحلیل گفتمان برقرار می‌نماید، به طوری که عوامل موثر در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی را در چهارچوب نظریه‌ی هلیدی و حسن (۱۹۷۶) شناسایی می‌کند و سعی می‌کند راهبردهای تقویت مهارت نوشتاری دانش‌آموزان را معرفی نماید.

۱-۳- اهمیت موضوع پژوهش

همان گونه که در مقدمه ذکر شد، نوشتار یکی از مهارت‌های چهارگانه‌ی زبان است که مخصوصاً در امر آموزش به عنوان یکی از مهارت‌های بسیار مهم مورد توجه بوده است و از طرفی دیگر به لحاظ روان‌شناختی نوشتار فعالیتی شناختی محسوب می‌شود که حاصل پردازش چندین فرایند پیچیده و به هم پیوسته‌ی ذهنی است. از آنجایی که دانش‌آموزان هنگام نوشتن انشا با مشکلاتی روبرو هستند و با توجه به اینکه تا اکنون تحقیقی در رابطه با جنبه‌های آسیب‌شناختی انشای دانش‌آموزان طبیعی با این محوریت خاص انجام نگرفته و با عنایت به این نکته که خلأهای انسجامی در انشای دانش‌آموزان به وفور دیده شده و تا اکنون طبقه‌بندی ویژه‌ای از این خلأها در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی صورت نگرفته، نگارنده سعی می‌کند با صورت‌بندی و مقوله‌بندی این خلأها و همچنین ترتیب به کارگیری ابزارهای انسجامی در انشای دانش‌آموزان به دست اندرکاران آموزش نگارش و مولفان کتابهای درسی کمک کند تا نقاط ضعف و قوت دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی را شناسایی کنند و شیوه‌ی به کارگیری درست این ابزارها را آموزش دهند.

۱-۴-اهداف پژوهش

با توجه به مساله پژوهش که در بالا ذکر گردید اهداف این پژوهش را می‌توان در قالب اهداف اصلی و فرعی به صورت زیر عنوان کرد:

۱-۴-۱- هدف اصلی

بررسی و توصیف جنبه‌های آسیب شناختی مهارت‌های نوشتاری دانش‌آموزان پایه‌ی پنجم و ششم ابتدایی شهرستان انزلی

۱-۴-۲-اهداف فرعی

براساس توصیف زبان‌شناختی جنبه‌های مشکل آفرین در انشای دانش‌آموزان می‌توان اهداف فرعی را به شکل جزئی‌تر و به صورت زیر عنوان کرد:

- شناسایی شماری از مشکلات نوشتاری دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی
- تاسیس پیکره‌ی زبانی محدودی از نوشته‌های دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی
- بررسی میدانی خلأهای انسجامی نوشته‌های دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی

۱-۵- پرسش‌های پژوهش

۱. خلأهای انسجامی نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی کدام است؟
۲. کدام یک از خلأهای انسجامی در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی بیشترین بسامد را دارد؟
۳. کدام یک از خلأهای انسجامی در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی کمترین بسامد را دارد؟

۴. سلسله مراتب استفاده از ابزارهای انسجامی در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی به چه قرار است؟

۵. دیگر خطاهای رایج در نوشتار دانش‌آموزان کدام است؟

۱-۶- فرضیه‌های پژوهش

۱. خلأهای انسجامی در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی شامل خلأهای انسجامی ارجاع، جایگزینی، حذف، ربط و واژگانی است.

۲. خلأ انسجامی ارجاع در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی بیشترین بسامد را دارد.

۳. خلأ انسجامی جایگزینی در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی کمترین بسامد را دارد.

۴. ترتیب استفاده از ابزارهای انسجامی در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی به شرح زیرند:

جایگزینی > حذف > ربط > انسجام و واژگانی > ارجاع

۵. خطاهای نحوی، املائی و واژگانی از جمله خطاهای رایج در نوشتار دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی است.

۱-۷- روش شناسی پژوهش

این بخش شامل اطلاعاتی درباره‌ی جامعه‌ی آماری و تعداد آن، روش نمونه‌گیری و گردآوری اطلاعات و نحوه‌ی تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌باشد.

۱-۷-۱- تعریف جامعه‌ی آماری و تعداد نمونه

جمعیت مورد مطالعه در این پژوهش دانش‌آموزان دختر مدرسه راه زینب واقع در شهرستان انزلی (استان گیلان) می‌باشند که در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ در گروه سنی ۱۰-۱۲ سال پایه پنجم و ششم ابتدایی مشغول به تحصیل بودند. از کل مدرسه، ۲ کلاس، یکی پایه پنجم و دیگری پایه‌ی

ششم ابتدایی با مشورت معلمان و هماهنگی با رابط پژوهشگر انتخاب می‌شوند. آزمون انشا در دو کلاس در میان این تعداد اجرا می‌گردد و انشاهای این تعداد جمع‌آوری می‌گردد. در این تحقیق، کلیه انشاها چه آنهایی که ضعیف بوده و دارای اشکالات فاحش و بدخطی بوده و چه دیگر انشاها مورد بررسی قرار می‌گیرند. تعداد آزمودنی‌ها در کل ۴۹ نفر و تعداد انشاها نیز ۴۹ برگه است. ضمناً، آزمودنی‌ها فاقد اختلال یادگیری، ذهنی، زبانی و فاقد نقص بینایی و شنوایی بوده‌اند.

۱-۷-۲- روش نمونه‌گیری و گردآوری داده‌ها

در این بخش نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند و طی هماهنگی با معلمان مدرسه، موضوع واحدی در زمان واحدی و در محل واحدی به آنان ارائه شد. روش انجام پژوهش از نوع تحلیلی - توصیفی می‌باشد.

۱-۷-۳- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در بخش تجزیه و تحلیل، اطلاعات گردآوری شده براساس چهارچوب نظری هلیدی و حسن (۱۹۷۶)، خلأهای انسجامی و ترتیب به کارگیری ابزارهای انسجامی در نوشته‌های دانش‌آموزان مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. فراوانی خطاها و میزان بکارگیری ابزارهای انسجامی با روش آماری - توصیفی و با استفاده از جداول و نمودارهایی ارائه می‌شود. لازم به ذکر است در تحلیل استنباطی داده‌های پژوهش از نرم افزار SPSS استفاده می‌شود.

۱-۸- تعریف مفاهیم کلیدی پژوهش

مفاهیم کلیدی این پژوهش را می‌توان به صورت زیر تعریف کرد:

۱-۸-۱- متن

بر طبق تعریف هلیدی و حسن (۱۹۷۶: ۲)، متن صورت نوشتاری یا گفتاری است که کلیت معنادار و یکدستی را صورت‌بندی می‌کند.

۱-۸-۲- انسجام

انسجام رابطه‌ای است زبان‌شناختی بین بندها، رابطه‌ای که از به هم پیوند خوردن عناصر روساختی متن، کل واحد و همگنی را به وجود می‌آورد. (پیترسون و مک‌کبی^۱، ۱۹۹۱: ۵)

۱-۸-۳- ابزارهای انسجامی

کلمات و عباراتی هستند که جملات و پاراگراف‌ها را با هم مرتبط می‌سازند و بدین وسیله جریان یکدست ایده‌ها را به وجود می‌آورند. (زماخ و روسیک^۲، ۲۰۰۳: ۷۸)

ابزارهای انسجامی و عواملی که به متن انسجام می‌بخشند عبارتند از ارجاع، حذف و جایگزینی، ادات ربط، و انسجام واژگانی.

۱-۸-۴- وصل‌های انسجامی

وصل رابطه‌ی انسجامی بین دو واحد متنی است که با یکدیگر پیوندی دارند. به عبارت دیگر، وصل رابطه‌ای معنایی بین یک عنصر در متن و عناصر دیگر است که در تأویل آن عنصر حیاتی است و موجب انسجام متن می‌شود. (هلیدی و حسن، ۱۹۷۶: ۴)

1. Peterson & MacCabe

2. Zemach & Rumisek

۱-۸-۵- خطاهای انسجامی

به صورت‌ها یا گفته‌های انسجامی اطلاق می‌شوند که در بردارنده‌ی اطلاعات مبهم و یا فاقد اطلاعات کافی هستند. (ابوشرخ^۱، ۲۰۱۲: ۷)

۱-۸-۶- سایر خطاها

از دیگر خطاهای رایج در انشای دانش‌آموزان می‌توان از خطاهای املائی، خطاهای واژگانی و خطاهای نحوی نام برد.

۱-۸-۷- مهارت نوشتاری

در زبان‌شناسی گفتار بر نوشتار ارجحیت دارد، زیرا براساس شواهد، قبل از ابداع خط و به کارگیری آن، تنها وسیله‌ی ارتباطی بشر نشانه‌های کلامی یا گفتاری بوده است. در فراگیری زبان نیز ابتدا کودک بر مهارت‌های گفتاری و شنیداری تسلط پیدا می‌کند و بعد از آن در مدرسه به دو مهارت خواندن و نوشتن دست می‌یابد. در فرایند زبان‌آموزی مهارت نوشتن دیرتر و دشوارتر از مهارت‌های دیگر حاصل می‌شود؛ از این رو، از گویشوران هر زبان تعداد اندکی در نوشتن انشا یا مقاله مهارت لازم را به دست می‌آورند.

انشانویسی نتیجه‌ی تفکر، گزینش و اصلاح روش‌هاست و هر یک از این مراحل خود نیازمند مهارت‌های ویژه‌ای است که همه‌ی سخنگویان یک زبان به طور طبیعی از آنها برخوردار نیستند. به همین دلیل آموزش این مهارت باید به گونه‌ای باشد که دانش‌آموزان را بر چگونگی آفرینش ایده‌ها، سازماندهی عوامل انسجام متن، استفاده از نشانگرهای^۲ گفتمانی و قوانین معنایی که در یک

^۱ . Abusharkh

^۲ . discourse markers